

Número 19 (2) Any 2014 pp. 1-9

ISSN: 1696-8298

www.antropologia.cat

Introducció

Més enllà de la identitat: noves conceptualitzacions per a vells problemes?¹

Beyond Identity: New Conceptualizations for Old Problems?

Montserrat Clua i Fainé

*Grup de recerca Ciutadanes,**Universitat Autònoma de Barcelona (UAB)*ORCID: [0000-0002-2784-281X](https://orcid.org/0000-0002-2784-281X)

José Sánchez García

*Centre d'Estudis sobre Joventut i Societat (JOVIS)**Universitat de Lleida (UdL)*

Maig del 2014. En una mateixa setmana es realitzen tres actes a l'àrea de Barcelona (una classe dins del Grau en Antropologia, un seminari amb estudiants de Màster i una conferència oberta al gran públic per part d'un novel·lista britànic) on, malgrat la diferència d'ambients i públic, es comparteix el mateix tema d'interès: la “qüestió de la identitat”. Es tracta d'una simple casualitat? Una anècdota sense més importància? O és un símptoma d'un fenomen recurrent: la presència dominant de la paraula *identitat* i del seu pes explicatiu en els debats contemporanis, tant públics com acadèmics?

Avui dia és d'allò més habitual trobar conferències, congressos, articles i línies d'investigació on apareix la noció d'*identitat*, habitualment al costat de substantius (també força abstractes, omnipresents, i mal o gens definits) com *globalització* o *diversitat*. Als quals cal afegir, si es vol major èxit de convocatòria, les paraules clau *immigració*, *mobilitat* o *transnacionalitat*. La ubiqüitat de la *identitat* i la seva politització en la narrativa contemporània és equivalent a la que va sofrir, en el seu moment, el concepte de cultura (Stolcke 2010: 19). De la mateixa manera la “identitat” s'ha convertit en un terme constant en el llenguatge popular i polític, un lloc comú que ha impregnat tant el llenguatge d'anàlisi teòric com el de la pràctica social i política (Bourdieu, 1999).

L'interès actual per la identitat es deu a la capacitat de mobilitat i interacció entre individus diversos que sembla definir el món occidental contemporani. L'augment en la quantitat i la rapidesa en el flux de persones i idees de l'anomenada globalització genera intercanvis materials i simbòlics que desdibuixen les fronteres culturals (i nacionals) prèvies. Permet i promou una interculturalitat que produeix multiplicitats

¹ Aquesta introducció és producte de la cooperació intel·lectual que hem fet durant aquests anys els membres del grup de recerca ICA-Ciutadanes, compartint lectures i discussions teòriques, metodològiques i epistemològiques, i presentacions d'estudis de cas que ens han permès construir col·lectivament una reflexió sobre la construcció de les identitats en l'estat-nació

simbòliques, heterogeneïtats culturals i diversitats identitàries. D'aquesta manera, en la postmodernitat contemporània es dilueix l'antiga visió unitària i estanca de la identitat, que passa a ser entesa com un conjunt fluid d'identificacions múltiples interactuant simultàniament en un context complex de diferenciacions de gènere, classe, edat, cultura i sexualitat. Si alguna cosa fan els individus amb aquestes possibilitats adscriptives és negociar què volen ser o aparentar ser en determinades circumstàncies, convertint la identitat, o millor, la narració identitària, en una poderosa eina bio-política.

Potser per aquest motiu, com més es desconstrueix teòricament la visió essencialista de la identitat, més fort sembla el poder de les narratives identitàries per donar sentit a realitats sociopolítiques multiculturals en el marc de l'estat-nació contemporani, immers en processos de mobilitat i fractura intra i supra-nacional. Els límits ètnics i els marcadors culturals es re-signifiquen i adquireixen noves dimensions però no perden la seva capacitat de mobilització política. Tot el contrari. Com a reflex d'aquesta paradoxa contemporània, les noves propostes teòriques al voltant de la identitat (com el constructivisme social o les teories postcoloniales o de-coloniales), malgrat la seva intencionalitat de superar velles nocions estanques i essencialistes, tornen a col·locar en un primer pla la dimensió identitària enlloc de qüestionar-la (Brubaker & Cooper 2000).

Què passa, doncs, amb la identitat? Realment ha deixat de ser una característica estable i constant en la definició del subjecte contemporani, per a convertir-se en un elecció modelable per part de l'individu modern en funció dels seus interessos i contextos? Era de debò un fenomen tant clarament definible i fixe en el passat, com se'n apareix ara per contrast amb el present? Ha canviat substancialment la forma de construir les identitats en la postmodernitat o bé el que succeeix és que han canviat les mirades analítiques – els paradigmes - que s'apliquen a l'experiència de ser humans?

La qüestió de la identitat ha estat un tema recurrent dins les ciències socials des dels anys 50-60 del segle XX, un camp de recerca on han confluït – i més o menys dialogat- diferents disciplines, inclosa l'antropologia. I al llarg d'aquest temps, s'han construït i reproduït diferents visions de la identitat/les identitats que són les que en els darrers anys s'han intentat desconstruir. Possiblement la lectura tradicionalment fixa o essencialitzadora de la identitat procedeix de la interpretació que en van fer les dues disciplines que se'n van ocupar primer, el dret i la psicologia. Ambdues la definien com una propietat inherent a l'individu: aquell atribut donat que el defineix de manera exclusiva i particular. I que permet identificar-lo i diferenciar-lo de la resta de subjectes. Tal i com afirma Amin Maalouf (1999: 18): “la meua identitat és el què fa que jo no sigui idèntic a cap altra persona”.

Per exemple: molts ciutadans portem habitualment un objecte que defineix la nostra identitat a partir d'uns elements distintius, suposadament objectius i donats, que són els que permeten determinar la nostra personalitat civil individual i diferenciada respecte als nostres conciutadans. Se'n diu Document Nacional d'Identitat (DNI) i és la manera com quotidianament, gairebé sense adonar-nos-en, ens identifiquem o som identificats de manera exclusiva i individualitzada, per part de les autoritats d'ordre. Instrument fonamental en la formació/foment d'una identitat nacional més o menys banal, és un dels que més ha alimentat la confusió habitual entre *identitat* i *identificació*, dos termes que se solen intercanviar com a sinònims quan no ho són. Des de la perspectiva jurídico-administrativa s'escullen uns criteris o trets que es consideren objectius i/o donats (data de naixement, sexe, nacionalitat, nom dels pares...) que s'entén que són marques distintives, exclusives, que permeten “identificar” a l'individu i diferenciar-lo d'altres sense risc de confusió. Però aquesta identificació que li és atribuïda des de fora pot coincidir o no amb la identitat sentida pel subjecte. Aquesta

distància entre la identitat adjudicada i la sentida és evident, per exemple, en contextos polítics on hi ha un conflicte nacionalista, on la nacionalitat atribuïda (*nationality*) en els documents oficials de l'estat no coincideix amb la nacionalitat sentida (*nationhood*) pel subjecte que no s'identifica amb la nació-estat. És important tenir present aquesta distinció entre identitat/identificació i qui són els actors que pretenen determinar-les (i com), perquè com afirma Baumann (1999: 140): “all identities are identifications, all identifications are dialogical, and struggles for a common dream are practical”.

A aquesta mirada exclusiva i particular del subjecte de la identitat promoguda des del món jurídic-legislatiu, cal afegir-hi el caràcter d'immutabilitat que hi ha aportat la interpretació psicològica, segons la qual, tenir una identitat clara i invariable és absolutament necessari per al benestar dels individus. Interpretant la identitat des del prisma de la psicologia clínica i la psiquiatria, aquesta designa la propietat de l'ésser humà per mantenir la pròpia personalitat, entesa aquesta com una necessitat d'estabilitat i tranquil·litat psicològica. És des d'aquesta mirada que s'interpreten com a patologies fenòmens com l'envelliment o les esquizofrènies, enteses com a processos de pèrdua de la identitat, en el primer cas, o d'adquisició de més d'una personalitat en el segon. I que, per tant, són tractades com a “anormalitats” psicològiques.

Malgrat la importància psicològica que la identitat té en els subjectes, i la necessitat d'identificació i pertinença en un grup que tenim els humans pel nostre caràcter gregari, l'antropologia no va convertir el tema en objecte d'estudi fins als anys setanta. I hi entrà a través de l'estudi de l'etnicitat, quan al 1969 Barth renovà la mirada interpretativa sobre els grups ètnics, situant la identitat com el factor determinant en la seva definició i delimitació. Abans d'ell - malgrat la influència de la psicologia en l'antropologia nord-americana d'entreguerres-, l'antropologia no havia tingut molt en compte la identitat. I encara que el treball de Barth va situar la identitat com un aspecte fonamental de l'etnicitat, aquest tema fou vist amb fort escepticisme des de l'antropologia social. Com recorda Eriksen (2002: 59), l'antropologia social tractava amb processos que tenien lloc entre persones, i com que la identitat s'entenia convencionalment com una realitat existent a l'interior de cada individu (la part psicològica més íntima de cadascú), durant molt de temps es descuidà l'estudi d'aquesta part. Fins que es tingué en compte que la identitat privada i inherent de l'individu està relacionada amb aspectes simbòlics dels processos socials, especialment pel que fa referència a la pertinença a un grup i a la part pública, negociable i socialment creada de les emocions. La identitat individual es construeix incloent la part d'identitat compartida com a membre del grup, així com la identitat de grup orienta i condiciona les accions dels individus.

La proposta de Barth va tenir l'encert de posar l'accent en la interrelació entre els individus i els grups, iniciant el camí de l'anomenat interaccionisme. Posà de manifest que la identitat requereix, per definició, del contacte amb un “altre” diferent per a construir-se i autoconcebre's: “identity means *being the same as oneself* as well as *being different*” (Eriksen 2002: 60, èmfasi seu). És dir, que la identitat implica el contacte amb un/s altre/s de referència amb qui identificar-se (per proximitat o afinitat) o diferenciar-se, generant processos d'inclusió i exclusió entre individus i grups. D'aquí la importància establerta per Barth de la frontera i la seva mobilitat social en funció del context concret. Per altra banda, aquest plantejament situacional va posar de manifest el caràcter canviant, circumstancial i processual de les identitats ètniques, qüestionant la visió de l'etnicitat que havia dominat fins al moment.

Malgrat tot, la proposta de Barth encara reproduïa una interpretació bastant homogènia de la formació de la identitat dins del grup, producte d'una visió tradicional de la cultura basada en els estudis antropològics de societats simples, de petita escala,

relativament indiferenciades i amb relacions cara-a-cara. Un model etnogràfic (i colonial) clàssic que havia cossificat els grups ètnics, convertint-los en entitats estables, delimitades i classificables (Amselle 1990). I que interpretava aquestes societats caracteritzades per una intersubjectivitat massiva i redundant, on es reproduïx un mateix model cultural hegemònic per a tots els membres (Hannerz 1992). Una visió que evidentment no és adequada per a referir-se a les cultures contemporànies complexes, que ja no existeixen com a blocs tancats i uniformes (si és que ho van ser mai en el passat). Amb l'aparició de la globalització i l'estudi dels efectes dels fluxos demogràfics i culturals, l'anàlisi comença a focalitzar-se en l'aparició d'identitats plurals i les seves causes. Ja siguin resultat del conflicte entre els valors tradicionals i els nous (arribats a través de les migracions i els nous mitjans de comunicació); ja siguin degudes a la pluralitat de pertinences que els processos de mobilitat generen en els subjectes mòbils; o bé siguin producte de l'augment de la diferenciació dins dels grups que es dona en les societats complexes.

Tot això genera nous plantejaments en l'estudi de la identitat que posen l'accent en el caràcter heterogeni, múltiple, circumstancial i plural de les identitats modernes. Sense negar el valor que indiscutiblement tenen aquestes noves mirades de la identitat, presenten alguns punts crítics a tenir en compte. Alguns autors posen l'accent en el caràcter híbrid (o *creole*) de les identitats (Appadurai 2001). Però aquest tipus de plantejaments, paradoxalment, reforcen la idea d'una existència prèvia d'identitats essencials o “pures” que són les que, barrejades, produïrien aquesta nova realitat “híbrida” (Stolcke 2010: 21). Per altra banda, a vegades sembla que els estudis de la migració i els contactes culturals confonen el fet de que es doni una interacció social entre individus de diferents cultures (on efectivament es pot donar l'adopció de parts o elements particulars d'una cultura que no és la pròpia), amb donar per descomptat que aquesta interacció automàticament comporta la creació d'una identitat de pertinença múltiple o “creole” *per se*.² Així mateix, posar excessivament l'accent en la capacitat de l'individu en construir la seva identitat comporta el risc de minimitzar les restriccions (fenotípiques, econòmiques o socioculturals) que posen límits a la voluntat identitària del subjecte. Recordem que el procés identitàri esdevé el resultat d'una dialèctica entre la identitat viscuda pel subjecte i la identificació reconeguda, adjudicada o imposada per l'entorn social. De manera que no s'ha d'infravalorar el poder del grup i del sistema per mantenir o imposar una identitat social i/o política determinada als seus membres.

D'altres autors, especialment aquells que escriuen des de la crítica postcolonial, reconeixen aquest caràcter fluid i interseccional de la identitat (Bauman 2011; Giddens 1991; Butler 1990; Ricoeur 1996; Crenshaw 1991), així com la seva construcció moltes vegades en els marges de l'estat-nació (Bhabha 2002), o en contra de les lògiques colonials (Quijano, 2000; Asad 2003). Aquestes propostes crítiques pretenen superar la concepció quotidiana de la identitat i dilucidar el seu pes real en les relacions interètniques, tenint en compte la desigualtat de poder. I denunciar la no-superació de certes herències colonials (especialment en termes ètnico-racials) en la configuració contemporània de les pertinences i les fronteres culturals. D'aquesta forma es plantegen les interaccions i interseccions que es donen entre els diferents elements que intervenen en la matriu identitària. No es tracta d'interpretar-la com una simple suma d'aspectes de la vida de l'individu, sinó de posar de relleu que “la percepción binaria de la alteridad oculta, sin duda, la complejidad de las relaciones de poder y el complejo entramado de

² Des d'aquestes perspectives se sol aplicar una mirada homogeneïtzadora dels processos migratoris, on els immigrants esdevenen, en conjunt, gent desorientada que ha perdut part de la seva identitat i que s'ha d'esforçar per a reconstruir-la en un nou format que és ara quan esdevé plural (abans representa que no ho era).

relaciones de género, raza y clase que juega en el complejo reconocimiento de sujetos históricos” (Nash 2001: 27).

Partint d'aquestes premisses teòriques podem aproximar-nos metodològicament a la identitat apartant tant la seva suposada fluïdesa (Bauman 1991 y Beck 1998) com la seva capacitat de ser narrada –i per tant fixada, convertint-la sempre en identitat polititzada-, que acaben convertint la identitat en eleccions individuals en les que sembla que no tenen importància les categories del bio-poder que travessen les situacions i les relacions (fets fonamentals per entendre la identitat com quelcom més que una narrativitat del jo). Essent alhora vivència i narrativa, la identitat esdevé una força d'acció política extraordinària per la seva base emocional. Generada en l'experiència del subjecte, la identitat com a vivència és “aquel reconocimiento humano de la vida, que se caracteriza principalmente por atender a la memoria de lo vivido, a sus repercusiones afectivas, y a los sentimientos y derechos de arraigo y vinculación que dicha memoria solicita” (Terrades 2004: 63-64). Un arrelament i vinculació que poden ser aprehesos amb la pràctica i escriptura etnogràfica, com proposen els articles d'aquest monogràfic.

En la identitat com a narració, el flux d'experiències sensorials i reconstruccions cognitives adquireix la continuïtat en el temps que permet construir la idea de “ser el mateix” (“*mismidad*” en castellà) –i diferència- que està en la base de les filiacions col·lectives, en última instància polítiques. Per tant, la identitat narrada - sigui d'una persona, sigui d'una col·lectivitat (territorial o no) -, es converteix en el lloc buscat per a la trobada entre història i ficció, entre allò viscut i allò no-viscut; incloent-hi qui voldríem ser. Aquesta narració és transformada en “una “comprensión de sí, es una interpretación; la interpretación de sí, a su vez, encuentra en la narración, entre otros signos y símbolos, una mediación privilegiada; esta última se vale tanto de la historia como de la ficción, haciendo de la historia de una vida una historia de ficción o, si se prefiere, una ficción histórica, entrecruzando el estilo historiográfico de las biografías con el estilo novelesco de las autobiografías imaginarias” (Ricoeur 1996: 107, nota 1).

La interpretació actual de la qüestió de les identitats, doncs, aplica una mirada dialèctica, plural i processual, on sembla més adequat parlar d'identificacions (endo- i exògenes) i les seves narratives, que no pas d'identitat. I on és fonamental contextualitzar sempre històrica i sociopolíticament els processos de producció d'aquestes identitats, donat que, com diu Castells: “todas las identidades son construidas. Lo esencial es cómo, desde qué, por quién y para qué. La construcción de las identidades utiliza materiales de la historia, la geografía, la biología, las instituciones productivas y reproductivas, la memoria colectiva y las fantasías personales, los aparatos de poder y las revelaciones religiosas” (Castells 1998: 29).

Ara bé, l'anàlisi situada històricament i políticament de la construcció de les identitats específiques també cal fer-la en un sentit més ampli, tenint en compte fins a quin punt l'interès contemporani per “la identitat” com a fenomen és, en sí mateix, una cosmopolítica d'un lloc i moment molt concret: la postmodernitat occidental. És a dir, plantejar si la importància que té la identitat per al subjecte modern occidental és, també, un producte cultural i històric específic d'una societat molt concreta, presonera de la memòria i d'un individualisme / homocentrisme que no és culturalment universalitzable i que esbiaixa la nostra mirada interpretativa. Com argumenten Brubaker i Cooper (2000), fins i tot quan es tracta de l'anàlisi de la societat contemporània occidental és necessari plantejar la pertinència d'abordar com a conflictes identitaris processos i realitats que potser seria millor interpel·lar en altres termes; més enllà de que siguin així autodefinits i autoconcebuts pels seus actors protagonistes, els discursos hegemònics i els poders implicats.

Aquesta mirada crítica de la identitat és la que guia els articles que presentem en aquest número d'*e-Quaderns*, realitzat conjuntament pels membres del grup de recerca de l'ICA *Ciudadanías*. El grup va ser fundat l'any 2009 per Montserrat Clua, Maite Ojeda i María Carballo, i des de l'inici està orientat en la recerca etnogràfica i històrica al voltant de la construcció d'identitats/identificacions en el marc dels estats-nació moderns. Amb aquest número ens volem donar a conèixer com a grup i presentar els resultats de les recerques que alguns dels seus membres estan portant a terme.

El fil conductor del monogràfic és mostrar l'actualitat de les narratives identitàries dins dels estats-nació, analitzant tant els discursos hegemònics que es generen sobre la identitat des de posicions de poder, com els espais de frontera, marge, intersecció o perifèria (social, cultural, geogràfica) que els posen en qüestió. Les recerques estan guiades per una mirada crítica sobre els processos i realitats contemporànies que són concebuts i sovint autodefinits pels seus protagonistes en base a qüestions identitàries, plantejant la pertinença d'aquest enfocament i proposant, en alguns casos, la necessitat d'interpel·lar la realitat posant el focus en altres elements d'anàlisi. D'aquesta manera, les recerques combinen l'anàlisi de realitats històriques i etnogràfiques específiques amb el debat teòric de l'episteme "identitat", recollint les propostes més renovadores sobre el tema i aportant noves reflexions per al debat. Malgrat això, en els articles proposem una aproximació fonamentalment etnogràfica, sense atendre a categories donades, "narracions" ni suposades fluïdeses. Si ens apropem d'aquesta manera al fet identitari podrem interpretar les dades de camp com a produccions socials i culturals caracteritzades per l'ambivalència, la contradicció i la complexitat, més que per la fluïdesa –no tothom ho pot ser tot-, o la fixació en categories estanques proposada per les identitats narrades.

Tots els casos etnogràfics analitzats es situen dins el marc d'un estat-nació concret (Espanya, Perú i Egipte) i tenen en compte la capacitat del poder hegemònic per construir una idea de pertinença i, per tant, de "normalitat" identitària a partir de la qual o envers la qual es construeixen les identificacions dels subjectes. En tres dels articles, els grups analitzats van més enllà de la descripció com a categoria ètnica i es construeixen explícitament com a comunitat política nacional alternativa al discurs nacionalista estatal: la nació aymara al Perú en el cas de Branca; la nació catalana en els articles de Kammerer i de Clua. L'article de Branca indaga sobre el paper que té la llengua en la definició de ser aymara a la zona de Puno, contraposant el rol que li assignen aquells que s'autorepresenten com a tals versus el paper determinant en la delimitació de la pertinença aymara que li atorga l'estat peruà a través dels censos. El cas de la reclamació aymara ha estat extensament treballat des de la banda boliviana, però no tant des de la realitat peruana. Però el reconeixement dels drets indígenes per part de l'estat (i el seu model nacional) és ben diferent als dos llocs, fet que té repercussions directes en l'acció política dels subjectes a cada banda de la frontera. D'aquí el valor afegit de l'anàlisi oferta per Branca a partir de la seva experiència etnogràfica en la zona, on ha pogut contrastar la narrativa sobre "l'aymeritat" que en fa part de la intel·lectualitat i la vivència quotidiana que en té la població de la comunitat.

La llengua també ha estat tradicionalment un important element de delimitació de la pertinença i la identitat en el cas català, erigit en el discurs i la pràctica com el principal tret de diferenciació entre els catalans i els no-catalans. El nacionalisme català no és nou però ha despertat l'atenció internacional en els darrers anys per la força i la forma com s'ha reivindicat políticament, amb un ascens sense precedents de les demandes de secessionisme. La proposta de Clua busca analitzar quin és el paper de la identitat en l'explicació d'aquest procés pro-independentista, a través del treball de camp realitzat en el territori en els darrers anys i l'observació de les activitats i discursos

dins les assemblees locals de dues entitats cíviques com són l'ANC i Procés Constituent. Segons Clua, l'ascens al projecte independentista que s'ha donat en els darrers anys s'explica per la capacitat del discurs nacionalista d'ampliar la idea de nació a una demanda cívica de participació democràtica i regeneració política que va més enllà de la tradicional identificació entre llengua i identitat. Aquesta nova narrativa de la nació cívica, però, requereix una identificació prèvia amb una idea política de comunitat nacional que sembla fermament arrelada en el discurs hegemònic sobiranista i a partir de la qual s'interpreten els processos socioeconòmics i polítics que s'han produït a Catalunya els darrers anys.

També anant més enllà del paper de la llengua en el catalanisme, Kammerer indaga sobre l'expressió de la identitat catalana a través de la cultura festiva. L'etnografia de Kammerer, centrada en el grup de Geganters de Girona, mostra la capacitat de la cultura popular per expressar simultàniament identitats profundament locals i àmpliament nacionals (en el sentit de nació catalana), alhora que es barregen formes d'expressió festiva diferents com són els gegants i els castells, competint per veure qui expressa millor els valors de fons de la catalanitat. El seu retrat etnogràfic, que inclou l'observació de l'acceleració independentista a Catalunya dels darrers anys, ens mostra com la cultura festiva i popular, tradicionalment viscuda com una forma genuïna d'expressió i representació de la identitat ètnica catalana, també s'ha anat vinculant – d'una manera viscuda gairebé com a natural pels seus protagonistes – cada vegada més amb els actes performatius de demanda independentista, incorporant-ne la simbologia, discurs i pràctica en les seves activitats.

Sense sortir de l'àmbit català-espanyol, el text de Marfà ens planteja com els individus poden jugar estratègicament entre les diferents identitats en joc en situació de desigualtat de poder. En aquest cas es tracta dels autodenominats gitanos catalans de Barcelona, els quals utilitzen estratègies d'autoreconeixement que els permetin allunyar-se de l'estigma, en un joc de minories i majories relatives (essent minoria dins la societat gitana, la qual al seu torn és minoria en una societat catalana, al seu torn minoria a Espanya). L'experiència etnogràfica de Marfà mostra com aquests homes negocien situacionalment aquesta doble categoria de ser gitano i català alhora. A través de l'ús de la categoria "ser marquès" ens mostra les estratègies utilitzades per allunyar-se de l'imaginari tradicionalment discriminador del fet de ser gitano a través d'aproximar-se a la posició de prestigi associada al ser català. Una identitat de pertinença, que a més, no es pot entendre sense tenir en compte la intersecció amb les categories d'edat i gènere.

Si la variable de gènere no apareix com un element diferenciador en els casos d'identitat nacional plantejats anteriorment, la d'edat esdevé el punt de partida del treball de Sánchez i Hakin. Aquest article planteja una reflexió al voltant de la construcció de la joventut com a categoria científica adscriptiva a partir del cas etnogràfic de quatre homes joves situats en dues ciutats (Barcelona i El Caire) i en marcs nacionals, socials, culturals i religiosos diferenciats. El relat ens mostra com als discursos hegemònics als quals estem acostumats, cal afegir-hi una mirada adultocèntrica i limitadora que no sempre apareix clarament reconeguda, però que circumscriu la capacitat d'acció i empoderament dels joves, siguin d'on siguin. Els casos etnografiats ens mostren l'especificitat legal de cada país a l'hora de marcar el pas al món adult i quins efectes té això en la construcció de la identitat d'aquests joves, però també que hi ha temes que es repeteixen entre les dues ciutats, malgrat els diferents processos de modernitat en que tots es troben immersos.

En definitiva doncs, amb aquest número us oferim un ventall divers d'exemples etnogràfics que ens permetin seguir pensant les formes, les relacions, les estructures i

els paisatges discursius en els quals els subjectes ens trobem actuant, de forma dialèctica i relacional, històrica i contextual, en la construcció i reproducció col·lectiva d'aquestes matrius d'identitats, identificacions i autorepresentacions, amb les quals ens identifiquem i ens identifiquen de forma negociada o contestada, però sempre en dependència mútua.

Referències

- AMSELLE, J.L. (1990) *Logiques métisses: anthropologie de l'identité en Afrique et ailleurs*, Paris: Payot.
- APPADURAI, A. (2001) *La Modernidad Desbordada: Dimensiones Culturales de la Globalización*, Buenos Aires: Ediciones Tricle.
- ASAD, T. (2003) *Formations of the Secular*, Stanford: Stanford University Press.
- BARTH, F. (1969) *Ethnic Groups and Boundaries*, Oslo: Universitetsforlaget.
- BAUMAN, Z. (2011) *Identitat. Converses amb Benedetto Vecchi*, Universitat de València, València
- BAUMAN, Z. (1991) *Modernity and Ambivalence*, Londres, Polity Press.
- BAUMANN, G. (1999) *The Multicultural Riddle: Rethinking National, Ethnic, and Religious Identities*, Routledge, New York and London.
- BECK, U. (1998) *World Risk Society*, Cambridge: Polity Press.
- BHABHA, H.K. (2002) *El Lugar de la cultura*, Manantial, Buenos Aires.
- BOURDIEU, P. (1999) *Razones prácticas: sobre la teoría de la acción*, Anagrama, Barcelona.
- BRUBAKER, R. & COOPER, F. (2000) "Beyond 'identity'", *Theory and Society*, 29, pp. 1-47.
- BUTLER, J. (1990) *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, Routledge, New York and London.
- CASTELLS, M. (1998) *La Era de la información: economía, sociedad y cultura. El poder de la identidad*, Vol.2. Madrid: Alianza Editorial.
- CRENSHAW, K. (1991) "Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics and Violence Against Women of Color", *Stanford Law Review*, 43, pp. 1241-1299
- ERIKSEN, T.H. (2002) *Ethnicity and Nationalism*, London: Pluto Press.
- GIDDENS, A. (1991) *Modernity and Self-identity: Self and Society in the Late Modern Age*, Polity Press- Blackwell, Cambridge-Oxford.
- HANNERZ, U. (1992) *Cultural Complexity: Studies in the Social Organization of Meaning*, New York: Columbia University Press.
- MAALOUF, A. (1999) *Identidades asesinas*, Madrid: Alianza Editorial.
- NASH, M. & MARRE, D. (eds.) (2001) *Multiculturalismos y género. Un estudio interdisciplinar*, Bellaterra: Barcelona.
- QUIJANO, A. (2000) "Colonialidad del poder, eurocentrismo y América Latina", en LANDER, E. (comp.) *La colonialidad del saber: eurocentrismo y ciencias sociales. Perspectivas Latinoamericanas*, CLACSO, Buenos Aires.

RICOEUR, P. (1996) *Si mismo como otro*, Madrid: Siglo XXI.

STOLCKE, V. (2010) “A propósito de fronteras y mestizajes”, en VENTURA, M. (ed.). *Fronteras y mestizajes. Sistemas de clasificación social en Europa, América y África*. Bellaterra: Servei de Publicacions UAB: 19-30.

TERRADES, I. (2004) “La contradicción entre identidad vivida e identificación jurídico-política”, *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia*, nº 20, pp. 63-79, Barcelona.

© Copyright Montserrat Clua i Fainé, 2014

© Copyright José Sánchez García, 2014

© Copyright *Quaderns-e de l'ICA*, 2014

Fitxa bibliogràfica:

CLUA i FAINÉ, Montserrat, SÁNCHEZ GARCÍA, José (2014), “Més enllà de la identitat: noves conceptualitzacions per a vells problemes?”, *Quaderns-e de l'Institut Català d'Antropologia*, 19 (2), Barcelona: ICA, pp. 1-9. [ISSN 169-8298].

